

NEÚRODNÝ PŮLMĚSÍC

Reportáže
o klimatické proměně
Blízkého východu

Lenka
Hrabalová

Host

**Neúrodný
pŕlměsíc**

NEÚRODNÝ

Brno
2025

PŮLMĚSÍC

A person in a dark, long robe stands on a sandy dune in the foreground. In the background, a city with low-rise buildings and palm trees is visible under a hazy sky. The entire scene is reflected in a body of water at the bottom of the frame.

**Reportáže
o klimatické proměně
Blízkého východu**

**Lenka
Hrabalová**

© Lenka Hrabalová, 2025

Cover photos by Lenka Hrabalová

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2025

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-0956-0 (PDF)

ISBN 978-80-275-0957-7 (ePUB)

ISBN 978-80-275-0958-4 (MobiPocket)

OBSAH

11 PŘEDMLUVA

17 PROBLÉM

20 Deprivace, rezignace, radikalizace

42 Chlebové bouře

51 Neviditelné klima

57 ŘEKY

63 Soutok bez vody

89 Řízení hladin

102 Zmizelé jezero

107 Zaplavené dědictví

127 POUŠŤ

132 Zelená Sahara

158 Možnosti pustiny

171 Limity hlubin

181 LESY

- 191 Zapomenuté cedry
- 202 Hasiči z nutnosti
- 211 Záchrana s tradicí

221 ŘEŠENÍ

- 223 Půda nad zlato
- 229 Peníze, peníze, peníze
- 243 Hledání budoucnosti
- 281 Chladné stavby
- 293 Jsme v tom všichni

299 AUTORSKÁ POZNÁMKA

PŘEDMLUVA

Je to patnáct let, co jsem navštívila Jordánsko, svou první zemi Blízkého východu, a definitivně se rozhodla, že toto je region, kterému věnuji své srdce i budoucnost. Nikdy jsem této volby nelitovala, to však neznamená, že necítím smutek.

Roky návštěv shrnuji v nyní už čtvrté knize, zaměřené méně na radosti cestování a více na smutek z proměn, kterým tato část světa čelí. Kniha shromažďuje příběhy, rozhovory, setkání a informace z takřka všech zemí, které jsem za poslední roky navštívila, protože problém, o kterém píšu, je problémem celého regionu. Z obrovského korpusu informací jsem vytvořila pět kapitol, na kterých demonstрую problémy, kterým nejrychleji se oteplující část světa čelí.

V první části se podíváme na to, co si většina Evropanů s Blízkým východem spojuje: terorismus a extremismus. Přemýšleli jste někdy nad propojením klimatické krize a extremismu? Jak mohou sucho, hmotná nouze

a nejistoty přivádět radikálním uskupením nové členy? Na to odpoví lidé z Tálíbanu nebo ti, kdo zažili vládu Islámského státu. Druhá kapitola nás zavede do Mezopotámie, do světa mezi řekami, který nyní čelí nedostatku vody. Podíváme se, jak funguje vodní diplomacie a konflikty mezi státy v povodí Eufratu a Tigridu, jak masivní výstavba přehrad mění životní styl na dolních tocích řek a jak lze vydírat sousední státy, když jste hegemonem vodního toku. Třetí kapitola nás přesune do pouště, k životu kočovníků i zemědělců v pustých krajinách Mauritánie nebo Čadu. A také ke vzpomínkám na zelenou Saharu, svět žiraf a slonů, kteří kdysi bloumali po nekonečné stepní krajině. Ve čtvrté kapitole se přesuneme do Libanonu, malé země pestrého životního prostředí, jejíž symboly, cedry, už dávno neobrustají strmé stěny libanonských hor. Promluvíme si s hasiči, každoročně bojujícími s desítkami devastujících požárů, i s lidmi, kteří sbírají zvířecí bobky, aby mohli v budoucnu obnovit zničenou a spálenou krajinu. Pátá kapitola nabídne náhled na řešení. Na ideje, nápady, vize i naděje. I na nekonečný greenwashing, který je toho všeho součástí.

To, co na následujících stranách popisuji, rozhodně není kompletní seznam problémů spojených se změnou klimatu; je to jen výběr témat, na která jsem narazila a která jsem se rozhodla zpracovat. Tento výběr ale načrtává nepříliš pozitivní obraz toho, co se děje, a bohužel i toho, co se v budoucnu dít bude — a co bychom neměli ignorovat. Přírodní cykly a přirozené proměny spolu s lidskými aktivitami a zásahy, často velmi brutálními a necitlivými, rychle proměňují krajinu nedaleko na východ od nás

a nebude trvat dlouho, než si následky těchto proměn najdou cestu i k nám. Přitom už nyní se lze poučit z nezdarů a chyb, vyvarovat se opakování neúspěchů či inspirovat se tím pozitivním, co se děje v našem okolí. Proměna Blízkého východu je relevantním tématem i pro zdánlivě vzdálenou českou kotlinu, protože globální změny časem silněji zasáhnou i nás. Proč se tedy nezačít učit už nyní? A proč se už nyní nezačít zamýšlet nad osudy lidí, kteří těmto změnám čelí v první řadě?

Vždy jsem říkala, že cestuji za lidmi a jejich příběhy, a v této knize předkládám příběhů nemálo. Píšu o lidské odvaze a naději i o utrpení a zoufalství. Všímám si touhy zůstat a bojovat i touhy odejít za lepším. Snažím se neodsuzovat, jen naslouchat.

V momentě, kdy už byla tato kniha dopsaná, na začátku ledna 2025, jsem byla v Rojavě, Syrském Kurdistanu. Během několika dní jsme objeli uprchlické tábory a já sbírala materiál pro články. Právě tady, v Raqqe, jsem našla jedno z nejhorších míst k životu, která jsem kdy viděla. Tisíce uprchlických stanů na jedné straně cesty, na druhé obrovská skládka. Dopoledne zde děti pálí odpad a sbírají jídlo, odpoledne přijedou kamiony s dalšími pytli. Zápach, špína, rozteklý plast a do hloubky popraskané dětské dlaně. Přesto se smály a skákaly kolem mě jako normální děti. Můj průvodce Džán se pustil do řeči s jejich rodiči. Pocházeli z Rasáfý, města, které nepřežilo syrskou válku. Místo něj zbyla jen pustina. V jedné chvíli jejich konverzace eskalovala. „Proč tu jste?“ slyšela jsem průvodce říkat. „Proč tu sakra jste? Proč žijete takhle? I v poušti by to bylo lepší!“ Nejstarší z mužů potáhl z cigarety a na mého

uhlazeného a navoněného společníka rozčileně doslova zasyčel: „A co bych tam kurva žral?“ Viděla jsem, jak se Džán zarazil, jako by dostal facku. Dal si do pusy cigaretu a už nepromluvil.

Lidé dělají, co můžou, aby přežili, a zejména aby nakrmili své děti. Muži se stěhují do zahraničí, aby posílali svůj minimální plat na školné a oblečení pro děti, které roky neviděli, zatímco žijí na jedné palandě s dalšími pěti muži. Sbírají odpad v rozpálených městech v naději, že narazí na něco cenného. Hodiny sedí s malířskými štětkami na pangejtech křižovatek a doufají, že se objeví někdo, kdo potřebuje vymalovat. Nakonec přijmou jakoukoli práci, třeba u radikálních skupin, kterými dříve opovrhovali, jen aby zůstali živiteli rodin. Ženy mezitím chodí celé hodiny pro vodu či pro dříví, aby nasytily domácnost. Kvůli tvrdé neviditelné práci vypadají ve svých padesáti letech na osmdesát. A když přijde na nejhorší, s pláčem souhlasí se sňatkem mladé dcery s cizím starším bohačem. Realita chudých částí Blízkého východu je brutální a nám často zcela cizí.

Klimatická změna není viníkem této chudoby. Rozhodně ne jediným. Je ale tím, co k ní přispívá, co ji zhoršuje a co vytváří začarovaný kruh, ze kterého není úniku. Zničená, spálená země a mrtvé farmy se v selhávajících státech těžko obnovují a těch, kdo jsou v tomto kruhu semleti, přibývá.

Proto neodsuzuji, ale ptám se: „Proč?“ — za mě je to nejdůležitější ze všech otázek. Když se lidí — ať už těch, co žijí na skládce, migrantů, či těch, kdo se přidali k nějaké extremistické skupině, zeptáte „Proč?“, vyslechnete si

nejčastěji příběhy o strachu, chudobě, zoufalství a světylku naděje. Právě po něm zoufalý člověk v posledním momentě sáhne a je mu jedno, odkud svítí.

A to je to hlavní, o čem se v této knize snažím psát a co byl pro mě hlavní cíl. Svět a jeho prostředí se mění a jsou lidé, kteří budou změnami zasaženi dříve než my. A já mám obavy, že pod změnami, které přijdou a dost možná přinesou vlny migrace, konfliktů a válek, se zapomeneme ptát „Proč?“ a začneme odsuzovat a podle prvoplánového odsouzení rozhodovat a jednat. V tom okamžiku, myslím si, naše Evropa, reprezentující hodnoty humanismu, vážící si člověka a lidského života, definitivně skončí.

PROBLÉM

V Mosulu bylo krásné jaro. Jaro na Eufratu a Tigridu má své kouzlo nejen díky vůni a výhledům na mohutné toky. Je to jediné období v roce, kdy člověk může tento region označit za ráj a pochopit, proč se právě tomuto kraji říká kolébka civilizace. Jaro zde představuje naději, je to období barev a vody. Ale s postupujícími týdny začne slunce pálit a jasně zelená tráva se mění na žlutou, až začne žluť a hněd' dominovat celé krajině. Radost a naděje jsou tytam, zbyde horko, sucho a smrt, než se vše nakrátko zase obnoví díky té troše srážek, které v zimě spadnou. Vzduch voněl, břehy podél Tigridu se zelenaly a rozstřílené trosky budov se nacházely v obležení drobných žlutých a červených květů, což zčásti nechávalo zapomenout na dlouhou válku, která alespoň tady, v Mosulu, končila.

V dubnu 2017 vzduch voněl kromě jara také radostí. Islámskému státu se jeho panství drolilo pod nohama a jeho vojáci ustupovali uličkami Mosulu, aby se zabalíkadovali v nádherném historickém centru, ze kterého

po zásahu americko-iráckých sil o několik týdnů později zbyla jen suť a jeho obyvatelům oči pro pláč.

Do města jsem přijela, jak jinak, stopem. Jeho východní část byla osvobozená a zdálo se, že bezpečná — policie a další ozbrojené složky hlídkovaly na každém kroku, ale ulice byly plné lidí. Obyvatelé města, kteří žili dva a půl roku pod vládou extremistů, se teprve rozkoukávali. Ženy nesundaly černé nikáby, ale těšily se z toho, že mohou vyjít z domu. Některé poprvé po padesáti čtyřech měsících potkaly někoho jiného než svého manžela. Lidé si zvykali i na zboží na trzích. Za vlády Islámského státu byla o všechno nouze, za osvobozování to bylo ještě horší, a navíc se ceny vyšplhaly do nebeských výšek. Teď se zdálo, že se vše vrací do normálu. Dokonce i kolotoče v zábavním parku u jedné z dálnic se začínaly točit...

Mým průvodcem se stal Abdalláh, kamarád kamaráda, jak to na Blízkém východě chodí. Starým peugeotem mě vozil po městských čtvrtích sem a tam, a kam nemohl, tam jsem se svezla s policií. Byla to doba chaosu, omezení pro novináře příliš neexistovala a vlastní fantazie byla jediným limitem toho, co se v Mosulu dalo zdokumentovat. A místní policie a vojáci si vždycky rádi popovídali a svezli cizinku. Já šla za zničenými památkami, jejichž dokumentace neměla trvat více než dva dny, ale nakonec jsem ve městě strávila celý týden. Navštívila jsem nemocnice, zpusťšené čtvrti, domácnosti, trhy, vojenské i policejní základny, základny milic a setkala se i s přímou střelbou. Samozřejmě absolutně nepřipravená.

Zatímco se v jedné části Mosulu bojovalo, v jiných se žil normální život. Iráčané měli pocit bezpečí po dlou-

hých letech konfliktu posunutý do jiných mezí než my. Každý věděl, kdy je zvuk střelby daleko a kdy blízko. Zatímco se z jedné ulice lidé stěhovali kvůli posunu linie, do nedaleké ulice se lidé vraceli. Pocit bezpečí je zjevně jen otázkou zvyku. Ale přece jenom, Irák, a Mosul zejména, byl válečná oblast. A od válečných oblastí má člověk, Středoevropan, nějaká očekávání a představy. K těm ale určitě nepatří večerní vycházky na zmrzlinu, kterými jsem první večery v Mosulu trávila, ani láskyplné vzpomínání na okupanta a spílání osvobozeneckým vojskům.

Zmrzlinu jsem si dala jen dvakrát, ale chválu Islámského státu a toužebné „Chalífát se vrátí!“ jsem během týdne slyšela překvapivě často. A to i od lidí, se kterými jsem na plastových židlích zmrzlinu pojídala.

„Vy chcete, aby se ISIS vrátil?“ vytřeštila jsem oči, když jsem to ve vlahý podvečer slyšela poprvé.

„Těšíme se na to.“

„Vždyť to byli teroristi, vrahové...“ vykoktala jsem překvapeně

„No, to ano...“ zarazili se moji spolusedící, jako by je ta myšlenka napadla poprvé. „Ale jako jediní se o Mosul starali. Za nich to bylo lepší než za Bagdádu.“

„Jak to myslíte?“

„Jaké to tu bylo před nimi? Chaos. Milice. Strach! Báli jsme se vyjít z domu. Když přišel ISIS, zbavil nás milic a bylo tu bezpečno. Bagdád jsme nikdy nezajímali,“ vysvětlovali mi jeden přes druhého.

Když jsem si po týdnu v Mosulu, někdy pozdě v noci, stopla luxusní auto na irácko-kurdském checkpointu před Erbílem, ukázalo se, že jej řídí jeden z vrchních

členů kurdských bezpečnostních složek. Během krátké jízdy na rozbité silnici mi vyprávěl o lovu na chalífu, o boji s ISIS. A řeč přišla i na to, co se teď říká ve městě a co jsem mu překvapeně tlumočila. On překvapený nebyl. Ani názory mých spoluhodovníků, ani jejich vírou v návrat chalífátu.

„Samozřejmě že se ISIS vrátí. My to víme. Důvody, proč vznikl a proč získal oblibu, nezmizely. Teď budeme bojovat, pak si dáme na pár let pauzu a pak budeme zase bojovat. Víme to.“ Řekl bez jakékoli známky pochyb a já neměla a stále nemám jediný důvod o jeho slovech pochybovat.

Deprivace, rezignace, radikalizace

V roce 1943 psycholog Abraham Maslow sestavil pyramidu základních lidských potřeb. V jejím základě, který musí být naplněn jako první, jsou fyziologické potřeby. Ty mohou zahrnovat vzduch, vodu, jídlo, teplo, oblečení, reprodukci, střechu nad hlavou či spánek. Když jsou naplněny, může člověk sáhnout dál: v druhém nejnižším patře pyramidy se nachází bezpečí. Ve třetím je pocit soukromí a láska a až pak přicházejí například lidské svobody a další. Maslowova pyramida se samozřejmě, jako jakákoli jiná teorie, setkává s řadou kritických hlasů, nicméně pozice jídla a vody v samotném základu potřeb nikdy zpochybněna nebyla. Maslowova pyramida mi na mysli vytanula až po letech poslouchání příběhů z Blízkého východu, když jsem v roce 2022 psala články

o demonstracích v Íránu a snažila se zdůraznit jejich ekonomický podtext, nejen boj za lidská práva. Řada Íránců se setkala s prudkým ekonomickým a společenským propadem, který je vyháněl do ulic, ale v kontextu mladých, krásných lidí demonstrujících za lidská práva tyto vlastně ne až tak atraktivní důvody mediálně zapadly. Přitom dlouhodobě špatná ekonomická situace byla prvním tématem, na které v Íránu přišla řeč. A ostatně, stále přichází — v zemi se lidem žije hůř a hůř.

Příběhů o ekonomické tíži jsem slyšela na cestách světem bezpočet a kvůli nim se v mé mysli základní lidské potřeby časem zredukovaly na tři: vodu, jídlo a bezpečí zajít si do krámu to jídlo koupit. Svobody jsou až za nimi — jakkoli se to pro někoho může zdát nepřijatelné. Stojím si ale za svým. Otázku osobních svobod málokdy řeší lidé s prázdným žaludkem a prázdnou kapsou. Na druhou stranu, naše současnost nám ukazuje, jak ochotní jsou spokojeně žijící lidé tolerovat autokraty, pokud jim slíbí setrvalý blahobyt. Čest výjimkám, které za lidské svobody vyražejí do ulic a riskují vlastní životy.

Na téma propojení extremismu a socioekonomických problémů jsem během svých studií i pracovního života narazila nesčetněkrát. Už když jsem, coby svůj první obor někdy v devatenácti, studovala historii a archeologii, zaujaly mě zmínky o hladu předcházejícím revoluce a protesty. Promítnout si stejné schéma do současnosti, například do problematiky Islámského státu, mi však chvíli trvalo. Pokud ale jde o základní lidské potřeby, princip se nemění. ISIS v Mosulu nenabízel hladovějícím chléb, nabízel lidem jinou základní potřebu: bezpečí.

Nebát se vyjít z domu nakoupit jídlo. Potřeba, na kterou v Evropě často a snadno zapomínáme.

Tyto základní potřeby dnes přímo ohrožuje klimatická změna. Jídlo a voda mizí, bezpečí se ztrácí při boji o nedostatečné zdroje. V současnosti je ale propojení klimatických změn a základních potřeb zoufale málo prozkoumáno a až v posledních letech se mu začíná věnovat více pozornosti. Širší veřejnost na něj upozornil novinář Peter Schwartzstein, který v roce 2017 napsal mnohokrát citovaný článek o Iráku pro *National Geographic*. Naservíroval to publiku prostě a jednoduše tak, že to už nešlo přehlížet. Klimatická změna sice není *příčinou* terorismu, ale je destabilizačním prvkem, který dokáže lidi nahnat do náruče i těch nejšílenějších skupin. Tam, kde lidé s neštěstím v očích hledí na suché studny a mrtvá pole a přemýšlejí, jak uživit rodiny, přicházejí ti, kdo chtějí z jejich zoufalství čerpat. Je jedno, jestli nabízejí náboženství, politickou ideologii, boj za práva etnika či výdělek díky zapojení do pašeráckých sítí. Platí. Platí peníze, kterými otcové nakoupí jídlo pro své děti. Touha přežít je základní lidskou hodnotou, věčnou konstantou, a v momentě zlomu se člověk přestane dívat, kdo podanou ruku nabízí. Prostě ji přijme.

Překvapilo mě, jak relativně málo odborných studií k propojení socioekonomických problémů a extremismu/terorismu (nemluvě o samotném klimatu) vlastně vzniklo. Našla jsem dokonce i texty, které toto propojení popírají s tím, že neexistuje, nebo je velmi slabé. V této oblasti panuje, zdá se, poměrně živá diskuse. Nicméně

PROBLÉM

od počátku 21. století se vztah klimatu a zejména násilí, později také extremismu a terorismu, akcentuje stále častěji a hlasy popírající toto spojení postupně ztrácejí na zvučnosti, ve prospěch těch, kdo téma silně vnímají. Akademické i popularizační texty přibývají a objevují se i větší diskuse, ať už na konferencích, nebo v diskusních panelech. Výsledky zatím nejsou uspokojivé. Všichni se shodují, že to chce více dat, že je nutné problém lépe pochopit a získat více informací a empirických údajů, které tak zoufale chybějí, napříč řadou oborů. Jak situaci řešit, to stále visí ve hvězdách. Přiznání si problému je ale prvním krokem.

Radikalismus vzniká tam, kde se setkají správné kulturní, náboženské, společenské a socioekonomické podmínky s frustracemi. Organizace International Crisis Group zároveň ve zprávě z roku 2020 podotýká, že zjevný vztah mezi klimatem a extremismem, kterému se stále častěji dostává pozornosti, může odvádět pozornost od dalších důvodů příklonu lidí k extremismu, jako je společenská nerovnost, korupce, špatná vláda a další. Stejně tak ale lze říct, že společenská nerovnost nebo korupce, pokud je začneme vnímat jako hlavní důvody extremismu, mohou odvádět pozornost od jiných možných příčin. Rekrutování k extremistickým skupinám je komplexní jev, který využívá reálné problémy, historické i současné nespravedlnosti a parazituje na zranitelných bodech komunit. To, že se bavíme o jednom jevu, neznamená, že vylučujeme či neuznáváme jiné. Zároveň nesmíme zapomínat, že absence přímého vztahu neznamená absenci vzájemných vlivů.

Extremismus pochopitelně může vzniknout v bohaté i chudé společnosti, v silných i slabých státech. Může být odpovědí na řadu otázek či frustrací: od těch hmotných, spojených s nedostatkem, po duchovní, spojené například s hledáním vlastní identity či svého místa ve světě. V roce 1969 americký politolog Ted Robert Gurr, který se věnoval studiu politického násilí, přišel s teorií relativní deprivace. Jedná se o vztah mezi vnímáním vlastní situace a svého okolí, z kterého pramení nespokojenost, jež eskaluje v agresi a násilí. V jeho pojetí je zajímavé, že se nejedná o absolutní, nýbrž o relativní deprivaci — jde o *vlastní* pohled na svou situaci, která je srovnávána s jinými složkami společnosti. Například Belgie měla svého času per capita nejvyšší počet zahraničních bojovníků v řadách ISIS. Bohatá západní země, která selhala v integraci muslimské menšiny, jejíž členové často nemají stejný životní standard jako původní obyvatelé země. Vidí ale své možnosti, bohatství kolem sebe a jejich frustrace stoupá, až eskaluje. V rámci svého kulturního prostředí se stávají náchylnými k rekrutování ze strany islámských ideologů, kteří dokážou jejich frustraci dát rámec, identitu a pocit sounáležitosti. Avšak ani relativní deprivace nemusí být jedinou příčinou nárůstu extremismu.

Slovenská akademička Iva Mrvová se ve své disertaci věnuje motivacím, které vedou lidi k připojení se k džihádistickým skupinám. V současnosti žije v Německu, kde spolupracuje s neziskovou organizací *Counter Extremism Project*, která proti extremismu bojuje. Iva se v první řadě zaměřuje na Evropany, setkala se ale

i s mnoha obyvateli Blízkého východu, kteří se rozhodli vydat touto cestou. Pro svůj výzkum už několik let jezdí dělat rozhovory se členy teroristických skupin, zejména z Islámského státu, kteří se nyní nacházejí ve věznicích na severovýchodě Sýrie. Ty novináři nazývají také „evropská Guantánama“.

V těchto věznicích jsou umístěni lidé, kteří byli součástí an-Nusry nebo Islámského státu a po porážce chalífátu (2019) jsou již šestým rokem v provizorních vězeňských zařízeních bez řádného soudního procesu. Domovské, evropské země odmítají tyto své občany repatriovat, zejména muže: „Bojem prověřené džihádisty doma prostě nechcete,“ říká Iva. Na druhou stranu existují případy, kdy se některým z nich podaří z detenčních zařízení uprchnout a dokonale zmizet, což vede k ještě většímu riziku. Co tedy s nimi? V odpovědi na tuto otázku se zatím Evropa neshodla.

„Náborová strategie ISIS funguje na základě psychologie, a nikoli teologie, což je častým předmětem diskusí,“ napsala mi Iva v jednom z e-mailů, které jsme si vyměnily. „Většina rekrutů nehledá náboženskou pravdu, náboženství zde nefiguruje jako příčina násilí, ale jako jeho hnací síla. Když se podíváš na Západ, společnost je utvářena kolem jednotlivce, komunity již nejsou nezbytné pro přežití jednotlivce, a tak se rozpadají. Individualizovaná společnost je však také plná lidí, kteří přirozeně touží někam patřit, mají touhu po osobním významu i dobrodružství, což hledají různě. Může to být násilí, sex, mužnost či bratrství. A právě toto jim, zejména mladým lidem, mohou extremistické skupiny zprostředkovat.“

Frustrování mladí lidé bez uceleného životního cíle, smysluplnosti, jdou bojovat do Sýrie nebo jsou ochotni spáchat útok na evropské půdě. Pro lidi z Blízkého východu platí mnohé z výše uvedeného. Specifickým rysem některých kultur, což je často právě ta arabská, je to, že otec poníží svého syna, aby ho posílil, tj. aby mu dodal mužnost. Mladý chlapec pak hledá někoho, kdo ho nebude bít, ale bude mu naslouchat, podporovat ho, oceňovat ho. Někoho, koho může následovat. Zde velmi záleží na tom, jaký mužský vzor najde a zda se nestane lehkou kořistí náboráře. Můžu říct, že nejdůležitějším a nejčastějším důvodem pro připojení se k radikálům obecně je narušený vztah s rodinou a rodiči.

Nábor pak stále probíhá především prostřednictvím osobního kontaktu, často v místech, kde se setkávají mladí lidé. Nejúčinněji se rekrutuje v prostorech, kde se odpočívá: v šíša barech, kde mladí lidé vysedávají. Mají čas vnímat, naslouchat. V klidném prostředí jsou otevření konverzaci. Fungují také sportovní centra: tělocvičny, fitness centra — jsou pro ně jako magnet. Je v nich síla, mužnost, spojení. Komunita. Ve skupině mládeže se objeví o něco starší muž. Vypráví mladým lidem o islámu a nabídne jim alternativu k životu, který mladí v současnosti vedou. Muž jim naslouchá, věnuje jim plnou pozornost, které se jim tak často nedostává od vlastních rodičů. Vyžádá si jejich číslo a druhý den přijde znovu. Káže jim o islámu, odvaze, síle, osobním významu jedince a vyšším smyslu života, který mnohým z nich chybí. Později se shromáždění přesouvá do soukromého prostředí (park, později soukromý byt) a pak postupně odřezávají

PROBLÉM

mládež od jejich bezprostředního okolí. Rekrut ztrácí sociální kontakt s širším okolím a propadá se stále hlouběji do skupiny, která se stává jeho světem.

Pak je tu online svět. Kromě produkce vlastní propagandy, časopisů, skupin na Telegramu, obsahu na Tik-Toku atd. verbíři reagují na uživatele sociálních sítí, kteří vyhledávají Islámský stát a podobné skupiny, a navazují s nimi intenzivní kontakt v mikrokomunitách, jako jsou právě třeba skupiny na Telegramu. Snaží se identifikovat nejsilnější nebo nejzapálenější jedince. To pak probíhá podobně jako v ‚offline‘ prostoru: postupně sociálně izolují svůj cíl, dochází k přechodu na soukromou komunikaci. Hledají, jakými talenty by mladý člověk mohl skupině přispět, a postupně vypracovávají plán, jak ho zapojit. Dříve šlo při náboru především o motivaci k cestě do Iráku a Sýrie, dnes jde spíše o útok v domácím prostředí, pokud hovoříme o náboru v Evropě.

Když muslimové přicházejí do evropské země, stává se, že nemohou plně žít svůj muslimský život. Mnohé z nich láká životní styl ve Francii nebo Německu, ale zároveň často vidí, že zejména mladí přistěhovalci, nejzranitelnější skupina vůči náboru, na to nemají peníze, nemohou si dovolit značkový mobilní telefon nebo oblečení. Když se k tomu přidá pocit, že jako muslimové patří k vyvolenému Božímu národu, frustrace se prohlubuje. Mnoho mladých lidí se cítí nenaplněných, ostrčených. Jako oběti většiny. Odtud může být jen krůček k tomu, aby se v určitém okamžiku rozhodli přejít do ofenzivy. Tím se mladý člověk náhle pomstí společnosti kolem sebe a přihlásí se ke své víře.

Vedle toho samozřejmě často hraje svou roli větší nová společnost — například francouzská policie působí v některých muslimských čtvrtích jako okupační síla: v noci provádí razie v obydlích apod. O to víc se muslimové cítí v zemi nežádoucí. Stát jako by dával najevo, že k nim nepatří. To zase nahrává náborářům. Na Blízkém východě je to často ještě explicitnější. V chudých částech rozvrácené Sýrie existuje finanční motivace přidat se k extremistům. Skupina je často klíčovým faktorem, kvůli potřebě přežít, uživit rodinu, případně se ochránit.

Do toho všeho navíc vstupuje klimatická změna. A to například v Sýrii, zejména na severovýchodě, velmi znatelně. Země se nachází v dlouhodobé krizi, a ačkoli došlo ke sjednocení její velké části pod novým vedením, životní prostředí se ihned prioritou nestane. Každý rok vidím, jak země upadá — inflace se zhoršuje, znečištění ovzduší je brutální. Lidé například v zimě nemají peníze na plyn, a tak si topí všelijak. A to se podepisuje na ovzduší. Syrské dál opouštějí zemi, hlásí se k výdělkům u SDF, Syrských demokratických sil, nebo se přidávají k extremistům. I situace v Libanonu jde do krajnosti. Skupiny tam verbují jak Libanonce, tak Syřany. Zatímco Libanonci chudnou kvůli ekonomické situaci, syrští uprchlíci v Libanonu dostávají finanční pomoc od mezinárodních nevládních organizací. Syrské jsou navíc schopni získané peníze ušetřit, protože dostávají zdarma jídlo a ubytování. Podobně pomáhají syrským uprchlíkům i sunnitští libanonští šejchové v mešitách — když se šejchové prezentují třeba na sociálních sítích tak, že pomáhají sunnitským uprchlíkům, dostávají finanční

PROBLÉM

prostředky ze Saúdské Arábie nebo států v Perském zálivu. Část peněz si nechávají a část dávají uprchlíkům. Vždy je otázkou, na koho je šejch napojen a o co mu jde — často je to právě nábor.

Pro ilustraci vyberu dva skutečné příběhy. Libanonec, říkejme mu Šádí, chce z Libanonu odejít na delší dobu — narodila se mu dcera a on nemá z čeho živit rodinu. Na cestu do Evropy však nemá finance, a tak v uprchlických táborech shromažďuje syrské migranty, které převáží lodí na Kypr. To samozřejmě není bez obtíží. Loď, která zvládne cestu na ostrov, jenž je 172 kilometrů daleko, se nedá koupit jen tak. Rybářské lodě jsou malé a ty větší mají pod palcem pašeráci. Díky financím od mezinárodních NGO (nestátní nezisková organizace, z angl. *non-governmental organization* — pozn. autorky) se několik syrských uprchlíků spojilo a dokázali si na černém trhu obstarat větší loď. Šádí ji kormidloval, díky čemuž na ní získal místo. Při převozu byl několikrát chycen a vrácen do Libanonu Prozatímními jednotkami Organizace spojených národů v Libanonu (UNIFIL) nebo libanonskou armádou a ošklivě zbit. To je také důvod, proč rezignoval a proč nemá z čeho živit svou rodinu. Když jsme spolu mluvili naposledy, v roce 2022, řekl, že kvůli situaci spolupracuje s některými extremisty. Už se mu nezdaří tak špatně. Jak konkrétně se zapojil, už nevím. Není to vrah ani násilník, hádám, že pašuje věci přes hranice (zbraně, drogy atd.). Alespoň tak tehdy uvažoval.

Další příklad je Hasan, mladý kluk z Bejrútu. Když v Sýrii vypukla revoluce, přidal se k ní, protože si pamatoval, jak syrský režim vcházel do ulic Bejrútu a lidé mizeli.

Syrská armáda okupovala Libanon téměř třicet let. Když mu jedna skupina nabídla možnost odejít do Sýrie a bojovat proti režimu, který nenáviděl, a za plat, který by uživil jeho rozvětvenou rodinu, neváhal. V roce 2012 překročil hranice a přidal se k FSA, Svobodné syrské armádě, proti Asadovi. Rostoucí skupina plná ideálů však nebyla dobře organizovaná, její odpor byl neúčinný a místy upadal. A potom přišla další nabídka. Tehdy osmadvacetiletého Hasana oslovila an-Nusra, syrská odnož al-Káidy, ke které přešel. U skupiny zůstal a bojoval tři měsíce, než se následně vrátil do rodného Libanonu. V létě 2022 odjel lodí do Evropy, konkrétně do Německa.“

Zkusme se ještě na téma vztahu klimatu a extremismu podívat detailněji. Thomas Renard ve svém článku „Heated Terror“ z roku 2008 popsal, že změna životního prostředí a klimatu může mít vliv na terorismus, a to na třech rovinách: 1) zhoršuje hlavní příčiny terorismu, k nimž se řadí chudoba, nerovnosti či korupce; 2) zhoršuje permissivní faktory, které mohou usnadnit vznik terorismu, jako je nestabilita režimu, slabá/omezená státnost či vznik mocenského vakua; 3) zvětšuje počet náhlých, neočekávaných událostí, které mohou vést k nárůstu politického násilí (např. přírodní katastrofy). Kombinace těchto tří rovin vytváří ideální zázemí pro vznik různých typů extrémního chování, jehož je terorismus bezpochyby součástí.

Uvedme si to na konkrétních příkladech. Začneme u kořenových faktorů: Kvůli klimatickým změnám se redukuje zdroje. V krajině je méně vody, která může být vládou distribuována nerovnoměrně, zemědělská produkce

PROBLÉM